

УДК 631.44+47

**ГРИГОРІЙ ОВКСЕНТІЙОВИЧ АНДРУЩЕНКО: ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ВЧЕНОГО ТА УКРАЇНСЬКЕ ҐРУНТОЗНАВСТВО****П. Гнатів, д. б. н.**

ORCID ID: 0000-0003-2519-3235

**Т. Швидка, к. с.-г. н.**

ORCID ID: 0009-0004-1339-9580

**В. Іванюк, к. с.-г. н.**

ORCID ID: 0000-0002-6885-9212

**М. Полюхович, к. с.-г. н.**

ORCID ID: 0000-0001-7173-5678

**О. Гаськевич, к. с.-г. н.**

ORCID ID: 0000-0002-4354-3860

**Б. Пархуць, к. с.-г. н.**

ORCID ID: 0000-0001-9874-1744

**Н. Вега, к. с.-г. н.**

ORCID ID: 0000-0003-2609-0393

**Р. Кунинець**

ORCID ID: 0009-0009-5187-0640

*Львівський національний університет природокористування*<https://doi.org/10.31734/agronomy2023.27.133>**Гнатів П., Швидка Т., Іванюк В., Полюхович М., Гаськевич О., Пархуць Б., Вега Н., Кунинець Р. Григорій Овксентійович Андрущенко: життєвий шлях вченого та українське ґрунтознавство**

Висвітлено життєвий шлях відомого ґрунтознавця, професора Львівського національного університету природокористування Г. О. Андрущенка. Він пройшов тернисту стежину із родини хлібороба до знаного вченого ґрунтознавця. Історично ґрунтознавство на Заході України було започатковане 1856 року в Дублянах, з початком діяльності професорів Северина Плахетка та Емілія Годлевського. Наприкінці XIX ст. Рільнична школа в Дублянах активно розвивалася, у 1880 році вона набуває статусу Вищої рільничої школи, згодом – Академії. Професори Юзеф Мікуловський-Поморський та Мар'ян Гурський зосередилися винятково на ґрунтознавстві та хімії ґрунтів. З переїздом у 1945 році Григорія Андрущенка в Дубляни і початком його діяльності на кафедрі ґрунтознавства започатковані дослідження ґрунтів західних областей України, Казахстану, країн Західної півкулі та Індокитаю. Вчений організував вивчення властивостей ґрунтів та способів підвищення їх родючості. Григорій Андрущенко долучився до створення сучасних лабораторій для навчальної і науково-дослідної роботи: хімічної та фізичної, з набором відповідних реактивів і приладів; оптичної, з найновішим обладнанням, зокрема спектрографом ДФС-3, спектрофотометром, мікрофотометром, фотоелектроколориметром, полум'яним фотометром фірми Цейс, рН-метрами; ізотопної лабораторії; музею ґрунтів, у якому представлені моноліти усіх ґрунтів західних областей України. Результати багаторічних досліджень ювіляра посприяли виділенню показників, які мають важливе значення для діагностики ґрунтів, а саме: співвідношення органічних і мінеральних форм заліза, органічних і мінеральних фосфатів у ґрунтах; різкі зміни у вмісті і складі фосфатів по профілю. Науковець зробив значний внесок у картографії ґрунтів, зокрема у великомасштабному зніманні ґрунтів і узагальненні результатів досліджень.

**Ключові слова:** історичне ґрунтознавство, наукова школа, біографія, ґрунтово-географічні дослідження, бібліографія.

**Hnativ P., Shvydka T., Ivaniuk V., Poliukhovych M., Haskevych O., Parkhuts B., Veba N., Kunynets R. Hryhorii Ovkseintiiiovych Andrushchenko: life path of the scientist and the Ukrainian soil science**

The article describes the life path of the well-known soil scientist H. O. Andrushchenko, professor of Lviv National Environmental University. Historically, soil science in the west of Ukraine started in 1856 in Dubliany when professors Severyn Plakhetko and Emil Godlevskyi began their activities. At the end of the 19th century, Agricultural School in Dubliany was actively developing and in 1880 it acquired the status of Higher Agricultural School, and later - the Academy. Professors Józef Mikulowski-Pomorski and Maryan Gurski focused their work primarily on soil science and soil chemistry. When Hryhorii Andrushchenko moved to Dubliany in 1945 and began his work at the Department of Soil Science, he initiated research of the soils of the western regions of Ukraine, Kazakhstan, countries of the Western Hemisphere and Indochina. Hryhorii Andrushchenko organized modern laboratories for the educational and research work, namely chemical and physical laboratory with a set of appropriate reagents and devices; optical laboratory with the latest equipment, in particular,

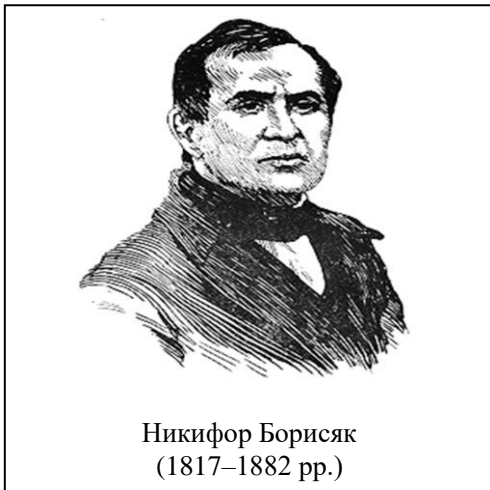
spectrograph DFS-3, spectrophotometer, microphotometer, photoelectrocolorimeter, Zeiss flame photometer, pH meters; isotope laboratory; the soil museum, in which monoliths of all soils of the western regions of Ukraine were presented. The results of many years of the celebrant's research have contributed to specification of the indicators that are important for the diagnosis of soils, namely: the ratio of organic and mineral forms of iron, as well as organic and mineral phosphates in soils; rapid changes in the content and composition of phosphates in the profile. The scientist has made a significant contribution to soil cartography, in particular, large-scale soil surveying and generalization of research results.

**Key words:** historical soil science, scientific school, biography, soil and geographical research, bibliography.

**Постановка проблеми.** Українське ґрунтознавство на заході України має глибокі історичні корені. Його становлення на землях Галичини почалося в часи панування тут Австро-Угорської імперії.

Із заснуванням Галицьким господарським товариством Рільничої школи спочатку в 1845 у селі Лопушній (у маєтку родини Потоцьких поблизу Львова [17]), а згодом, у 1856 році, в Дублянах, почався розвиток ґрунтознавства й агрохімії на українських землях Австро-Угорщини [15; 16]. Наприкінці ХІХ ст. Рільнична школа в Дублянах активно розвивалася, у 1880 році вона набуває статусу Вищої рільничої школи, згодом – Академії. Зауважимо, що в цей же час плідно працюють у Харківському університеті професори Никифор Борисяк та Іван Леваковський.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Чотири історичні постаті за панування імперської Росії зробили найбільший внесок у становлення основ ґрунтознавства. Професори Никифор Борисяк та Іван Леваковський мешкали і працювали в Україні.



Никифор Борисяк  
(1817–1882 pp.)

Н. Борисяк – «екстраординарний професор», 1854 року здобув ступінь доктора природничих наук, у 1857 році був призначений «ординарним професором» кафедри мінералогії та геогнозії [5]. У 1851 році була опублікована праця Н. Борисяка «Про чорнозем», де він зазначав, що чорноземи утворюються під трав'янистою рослинністю, наведена класифікація чорноземів: «... на суглинках, глинах, супісках, елювії щільних карбонатних порід; солонцюваті, мочарні».

Отже, проф. Н. Борисяк за кілька десятків років до виходу на наукову арену майбутнього

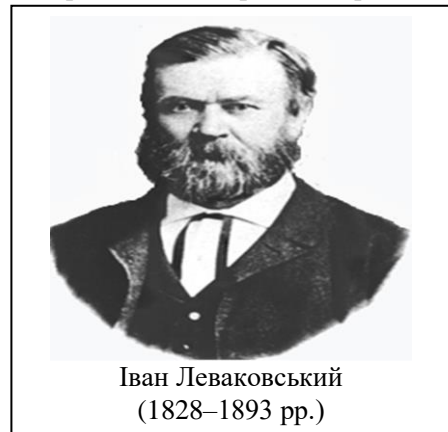
проф. П. Костичева в історичній суперечці його з проф. В. Докучаєвим про генезу чорноземів займав позицію саме П. Костичева. В. Докучаєва підтримувало імперське вільне економічне товариство. Тому «грант» від уряду цьому вільному товариству на обстеження руських (українських) чорноземів тоді виділили саме В. Докучаєву

П. Костичева направили приблизно у 1880–1885 роках на стажування в Німеччину та Францію для вивчення методики щеплення від сибірської виразки. Він працював у лабораторії



Павел Костичев  
(прибл. 1885 р.)

Луї Пастера. Це сприяло його зацікавленню ґрунтовою мікробіологією. Маючи європейську фундаментальну мікробіологічну освіту, П. Костичев опублікував 1886 року працю «Ґрунти чорноземної області Росії, їх походження, склад і властивості». За визначенням П. Костичева, чорнозем – це похідне явище від поширення панівної рослинності і фізіології рослин.



Іван Леваковський  
(1828–1893 pp.)

Професор І. Леваковський видав праці «Матеріали з вивчення чорноземів» (1871 р.), «Деякі доповнення до досліджень над чорноземом» (1888 р.) [10]. Учений стояв біля витоків вчення про чорнозем, досліджуючи

географію і походження цих ґрунтів, причини відсутності чорноземів у Північній Росії, потужність чорноземів на різних елементах рельєфу, зробив аналіз методик визначення вмісту гумусу, працював над класифікацією ґрунтів.



Василь Докучаєв  
(прибл. 1860 р.)

Отже, саме українські вчені вперше публікують описи українських, як тоді було прийнято писати, «руських чорноземів». На підставі узагальнення та розвитку перших результатів авторських досліджень українських геологів і ґрунтознавців, 1883 року Василь Докучаєв опублікував загальновідому працю «Русский (український) чорнозем» [6; 12]. Проте він не міг зрозуміти аргументів П. Костичева, бо не мав знань з мікробіології. Він здобув освіту на природничому відділенні фізико-математичного факультету. Накопичення в ґрунтах гумусу, як і його мінералізація, які П. Костичев розглядав як єдиний екологічний процес у системі «панівний рослинний покрив – ґрунтова мікробіота – мертва фаза ґрунту», залишалися для нього магією природи. Праці П. Костичева покладено в основу сучасного пізнання екофункцій суходільних екосистем та підсистеми самого ґрунту.

**Постановка завдання.** Найпомітніший внесок у становлення ґрунтознавства, агрохімії та землеробства на українських землях Австро-Угорщини ХІХ ст. зробили: професор геології та мінералогії Северин Плахетко; професор ботаніки й агрохімії Еміль Годлевський; директор Вищої рільничої школи у Дублянах, професор фізики і фізичної хімії ґрунту Владислав Любоменський; професор хімії ґрунтів і добрив, керівних хімічної лабораторії Стефан Єнтис [4; 13].

Наше завдання – висвітлити вагомий професійний доробок у сфері ґрунтознавства та охарактеризувати наукову школу професора Григорія Андрущенка в контексті перспектив сучасної української аграрної науки.

Із 1894 року Юзеф Мікуловський-Поморський (1868–1935) присвятив себе агрохімії [13]. З 1900 року він працював професором агрохімії, а від 1906 до 1911 року – ректором Академії рільничої у Дублянах. Перший ректор Варшавського університету природничих наук (SGGW) (1928–1929), Юзеф Мікуловський-Поморський, є фундатором агрохімічної школи у Східній Галичині, бо започаткував дослідження в галузі агрохімії на високому науковому рівні. У 1904 році він заснував хімічно-рільничу дослідну станцію у Дублянах.

Кафедра агрохімії та ґрунтознавства в Дублянах як самостійна структура створена у 1919 році при рільничо-лісовому факультеті Львівської політехніки. Засновником і першим її офіційним завідувачем до 1923 р. був професор Мар'ян Гурський (1886–1961) [13; 15]. У березні 1924 року кафедру очолив професор Ян Жулцінський, який переїхав з Московського державного університету, рятуючись від громадянської війни у Росії [15]. З 1929 року він був членом міжнародного товариства ґрунтознавців. Професор Ян Жулцінський за урядові кошти закупив ультрамікроскоп для дослідження колоїдів ґрунту. Для роботи з цим мікроскопом Аркадій Мусірович, який тоді виконував обов'язки доцента, стажувався у Швейцарії, Німеччині та Чехословаччині. Праця Я. Жулцінського «Нова генетична фізико-хімічна теорія утворення торфу і вуглецю» пояснювала, що таке гуміфікація органічних сполук, яка роль мікроорганізмів і абіотичних чинників у цьому процесі [4]. Професор Ян Жулцінський перший у Західній Україні зауважив, якої великої шкоди завдає ерозія ґрунтам. Розвинув цю теорію його послідовник Станіслав Бац, який уже після Другої світової війни активно пропагував охорону ґрунтів від ерозії. Його учнями і активними співробітниками тодішньої школи ґрунтознавства і агрохімії були доценти Аркадій Мусірович і Броніслав Гаупт, інженери Броніслав Новак і Адам Вондрауш. Останній вивчав ґрунти Дублян і опублікував карту ґрунтового покриття (*Mapę gleb Dublan, Lwów, 1932*).

**Виклад основного матеріалу.** У 1946 році, коли відновили у Дублянах вищий навчальний заклад – Львівський сільськогосподарський інститут, на кафедру ґрунтознавства й агрохімії прийшли працювати доцент Григорій Овксентійович Андрущенко, а з лютого 1947 року асистент Іван Миколайович Гоголев (з 1952 р. – доцент) та інші. Тоді наукова робота ґрунтознавців була зазвичай спрямована на дослідження ґрунтів Заходу України, а також Казахстану і навіть Росії [15; 16].

**Андрущенко Григорій Овксентійович** народився 16 березня 1902 року на хуторі Подол Семенівського району Полтавської області. Батько, Овксентій Федорович Андрущенко, впродовж 1913–1915 років був старостою Заїченської волості, про що більшовики Григорію Андрущенку нагадували не один раз. Ім'я батька сам Григорій Андрущенко писав по-різному – Авксентій або Овксентій [11].

До 1924 року Г. Андрущенко навчався у професійно-технічній школі та сільськогосподарському технікумі м. Хорол Полтавської області. З 1924 по 1926 рік проходив службу в робітничо-селянській червоній армії, де був діловодом. Упродовж 1926–1930 років навчався у Харківському інституті сільського господарства і лісівництва на факультеті організації сільського господарства за спеціальністю агроном-організатор. Починаючи з третього курсу інституту, активний учасник ґрунтових дослідних експедицій [11].

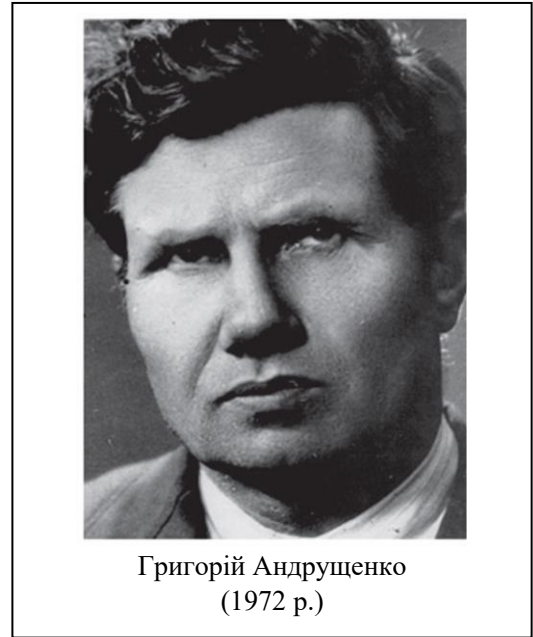
Григорій Андрущенко вступив до ВКП(б) 1926 року. Проте у 1933 році він став безпартійним, оскільки був «... виключений при чистці...» (за записом у автобіографії, датованим 1948 роком) та «... виключений із-за соціального походження ...» (за записом там само, 1954 рік) [11].

У довоєнний період Григорій Андрущенко працював ґрунтознавцем-гідрогеологом. Продовжив навчання в аспірантурі Українського науково-дослідного інституту ґрунтознавства і хімізації сільського господарства, яку закінчив у 1932 році. Упродовж 1932–1933 років був керівником ґрунтових експедицій, що займалися суцільним ґрунтовим зніманням у кількох районах Вінницької області, результатом яких було створення ґрунтових карт з агровиробничою характеристикою ґрунтів.

У 1933–1935 роках Григорій Андрущенко – старший ґрунтознавець-гідролог, а з 1935 року проводив ґрунтові та гідрогеологічні дослідження в долинах річок Інгульця та Південного Бугу. Досліджував ґрунти під час спорудження Курахівської гідроелектростанції, займався відновленням водопостачання для важкої промисловості Донбасу.

9 травня 1946 року у Харківському сільськогосподарському інституті Григорій Андрущенко захистив кандидатську дисертацію на тему «До питання зміни фізико-механічних властивостей засоленних ґрунтів в гідротехнічних спорудах під впливом навантаження і фільтрації» й отримав науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук [6; 11].

З лютого 1947 року Григорій Андрущенко працював на посаді доцента кафедри агрохімії і ґрунтознавства Львівського сільськогоспо-



Григорій Андрущенко  
(1972 р.)

дарського інституту, а з 18 червня 1949 року йому присвоєно звання доцента кафедри ґрунтознавства (рис. 1).

Кафедру ґрунтознавства доцент Григорій Андрущенко очолив 1954 року. У 1956 році рада Міністрів України видала спеціальну постанову 1093 «Про проведення обстеження ґрунтів...», яка того ж року була деталізована наказом Мінсільгоспу й упродовж 1957–1963 років проводилися великомасштабні обстеження ґрунтів України та інших республік.



Рис. 1. Експедиція з ґрунтового обстеження під керівництвом Г. Андрущенка (праворуч у білому капелюсі), 1949 рік

Упродовж 1957–1961 рр. Григорій Андрущенко очолював створену при кафедрі експедицію з обстеження ґрунтів різних областей України і Казахстану, як зональний інспектор дослідження ґрунтів Українського науково-дослідного інституту ґрунтознавства (Харків) [5]. Ґрунтознавці А. М. Білан і В. Ф. Якобенчук брали участь у міжнародних експедиціях з обстеження ґрунтового покриву В'єтнаму та Куби [6; 16].

Враховуючи реалії того періоду, з 1962–1963 навчального року кафедри агрохімії та ґрунтознавства розділили на дві кафедри.

Кафедру ґрунтознавства очолив Григорій Андрущенко. До її складу увійшли зокрема: доценти Сухорська І. М., Шпіньов І. Ф., Коробченко Ю. Т., Білан А. М., Якобчук В. Ф., старші лаборанти Вороний В. В., Більська М. В., Масловська О. Н., Майшук О. В. [12].

У навчальній і науково-дослідній роботі доцент Г. Андрущенко свої знання як ґрунтознавця тісно пов'язував з геологією, хімією, фізикою та біологією. Кожна його лекція була сторінкою найновіших досліджень ґрунтів. Він розглядав ґрунт як одну з термодинамічних відкритих систем, що постійно обмінюється речовиною, енергією та інформацією з навколишнім середовищем.

Під його керівництвом на кафедрі були створені сучасні лабораторії для навчальної і науково-дослідної роботи:

1 – хімічна і механічна, з набором відповідних реактивів і приладів;

2 – оптична, з найновішим обладнанням, зокрема: спектрографом ДФС-3, спектрофотометром, мікрофотометром, фотоефект-роколориметрами, полум'яними фотометрами фірми Carl Zeiss, рН-метрами;

3 – ізотопна лабораторія;

4 – музей ґрунтознавства, в якому представлені моноліти всіх ґрунтів західних областей України.

Така приладна база давала можливість, поряд з ґрунтовими дослідженнями, також проводити аналізи відібраних зразків по всіх ґрунтово-кліматичних зонах Західної України для встановлення їх родючості.

Дослідне поле кафедри і вегетаційний будиночок стали базою для успішної роботи наукового гуртка та відкритої при кафедрі аспірантури. Державна екзаменаційна комісія завжди відзначала високий рівень дипломних робіт, виконаних студентами агрономічного факультету під керівництвом доцента Г. Андрущенка.

При вивченні родючості ґрунтів Західної України враховували не лише вміст макро-, але й мікроелементів, по ґрунтово-кліматичних зонах. На кафедрі вивчали вміст мікроелементів, як у рухомих, так і у валових формах, зокрема бору, свинцю, мангану, міді, хрому, нікелю, ванадію, кобальту, цинку і молібдену [1–3].

Доцент Г. Андрущенко з 1951 року розпочав дослідження вмісту заліза, алюмінію і кальцію в органічних і мінеральних формах і ґрунтах західних областей України, оскільки вони відображають особливості біотичного колообігу речовин.

Глибокі дослідження природного дренажу як визначального чинника генези ґрунтів, складу органічно зв'язаних елементів, як виразу генези ґрунтів та фосфору, як суттєвої ознаки генези і

родючості ґрунтів, покладено в основу написання фундаментальної праці.

Результати досліджень хімічних, механічних, спектральних аналізів підлягали математичній обробці з вирахуванням коефіцієнтів кореляції між відповідними показниками.

Під керівництвом Григорія Овксентійовича успішно захистили кандидатські дисертації Білан А. М., Якобчук В. Ф., Дзяман-Швидка Т. Д., Вороний В. В., Савченко Т., Приходько М. М., Щукін О. С., Більська М. В. [12].

Слід зауважити, що під час роботи доцента Г. Андрущенка на агрономічному факультеті склалась справжня наукова та інтелектуальна атмосфера, яка заохочувала студентів не лише до навчання, але й духовного зростання. Серед викладачів шану слід віддати доцентам Козинець Т. Є., Порфіловій М. Є., Листовничому М. Ф., Красіцькому П. Р., Сухорській І. М., Рацинській Г. І., Шубенку В. С., Крохмалюку І. В., професорам Гончару М. Т. та Западнюку Г. П.

У 1973 році Г. О. Андрущенко захистив докторську дисертацію на тему: «Питання генезису, закономірності поширення та підвищення родючості ґрунтів в західних областях УРСР» [3]. Ця фундаментальна праця як з теоретичного, так і з практичного погляду, висвітлює процеси ґрунтоутворення на межі таких наук як біологія, хімія, фізика, геологія. У першому її розділі «Методичні питання розгляду ґрунтів» ґрунт описано, як відкрита термодинамічна система обмінюється енергією й інформацією з навколишнім середовищем. Для аналізу таких незворотних процесів автор використовує поняття ентропії, пов'язане з другим законом термодинаміки. Вводиться математичний апарат імовірності таких процесів, показано, що під впливом біологічних чинників можливі як ентропійні, так і анетропійні (від'ємна ентропія) процеси, які впливають на структуру мінералохімічного стану ґрунту і подальші зміни в ньому. Вводяться такі поняття для опису ґрунту як інваріантність, симетрія, анізотропність [1–3].

Велике значення для генези ґрунтів мають умови зовнішнього і внутрішнього дренажу залежно від тектонічної будови, тектонічних рухів і великих коефіцієнтів зволоження клімату (понад 1–2), у результаті яких можуть походити ґрунти напівгідроморфні та гідроморфні, що мають складні профілі, і лише на підвищеннях автоморфні ґрунти [7–9]. Залежно від умов водного режиму під рослинними формаціями розвиваються ґрунтоутворювальні процеси – підзолистий, буроземний, дерновий, чорноземний та інші. Така глибоко продумана і напрацьована теоретична база дала можливість автору

зрозуміти, пояснити і описати процеси генези ґрунтів [1–3].

Результати багаторічних досліджень дали змогу виокремити показники, які мають важливе значення для діагностики ґрунтів, а саме:

- 1) співвідношення органічних і мінеральних форм заліза;
- 2) співвідношення органічних і мінеральних фосфатів у ґрунтах;
- 3) різкі зміни у вмісті і складі фосфатів за профілем.

Порівняння лабораторних досліджень ґрунтів з польовими спостереженнями підтвердило спільність показників за залізом і фосфатами та правильність відображення ними процесів, що відбуваються у ґрунтах. Експериментально підтверджено, що співвідношення суми нерозчинних фосфатів до суми Al-Sa-фосфатів, прийняті в науці для позначення ступеня вивірення ґрунту, можна прийняти і як міру ентропійного ефекту. Глибокий аналіз досліджень вітчизняних учених (329 джерел) та англійських, польських, німецьких, болгарських, французьких, американських, канадських, чеських, угорських, румунських учених (94 джерела), починаючи з 1901 по 1971 рік, а також власних багаторічних досліджень, дав можливість охарактеризувати особливості хімізму ґрунтів західних областей України за горизонтальними і вертикальними зонами. Наукова діяльність Григорія Овксентійовича Андрущенка стала дороговказом для наступних поколінь у розвитку ґрунтознавчої галузі [1–3].

Наукова кар'єра першого за півстолітню історію кафедри завідувача-українця, уродженця Полтавщини, сина заможного селянина-«куркуля», старости громади, та ще й із більшовицьким тавром «враждебний класовий елемент» – склалася не найкраще. Як фундаментальний науковець, людина принципова, некон'юнктурна, та ще й безпартійна (виключення з всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) під час чистки 1933 року), Григорій Андрущенко не міг отримати офіційного визнання Вищої атестаційної комісії СРСР. При цьому на спеціалізованій докторській вченій раді при Харківському СГІ імені В. Докучаєва йому 1973 року присудили докторський ступінь. Його дисертаційна робота, а тепер книга у двох частинах «Ґрунти західних областей УРСР» (1970 р.), досі актуальна, незамінна і цитована в Україні та за кордоном. Також Григорій Андрущенко (у співавторстві) створив ґрунтову карту західних областей УРСР у масштабі 1 : 7 500 000 [14]. Саме на час праці Григорія Андрущенка припадає найбільш плідний – «золотий період» – ґрунтознавства в Україні (рис. 2).



Рис. 2. Науково-практичний захід з ґрунтознавства під керівництвом Г. Андрущенка (у центрі, в білому капелюсі)

Професор Григорій Андрущенко на основі багаторічних досліджень розробив схему генетико-виробничої класифікації ґрунтів західних областей України (рис. 3). Ця класифікація базується на співвідношеннях хімічних елементів у ґрунтах, які відображають ступінь природної дренваності ґрунтів, наявність чи відсутність у них перезволоження тощо.



Рис. 3. X Міжнародний конгрес ґрунтознавців (1974 р.): Г. Андрущенко (зайнятий в оргкомітеті), І. Сухорська, А. Білан (другий ряд, крайні праворуч)

**Висновки.** Григорій Андрущенко працював у Львівському сільськогосподарському інституті до 1976 року. Життєвий шлях непересічного українця та блискучого науковця-ґрунтознавця розпочався у 1902 році. Через 25 років на планеті Земля чисельність популяції людей зросла до 2 млрд осіб. Через рік після смерті професора Г. Андрущенка, 1986 року, чисельність населення Землі досягла 5 млрд осіб. Тож праця життя, віддана вивченню й опису, класифікації та картуванню, бонітуванню ґрунтів в Україні, Євразії та у країнах, наближених до комуністичного світу самим професором Григорієм Андрущенком, а згодом його учнями, частково сприяла порятунку людства від голоду. Тому про нього має зберегтися пам'ять у поколіннях, а тим більше в літописі історії Львівського національного університету природокористування. Адже ґрунти, яким присвятив своє життя син полтавського заможного селянина-хлібороба професор Григорій Андрущенко, є базовим об'єктом сталого природокористування, а все інше похідне.

**Бібліографічний список**

1. Андрущенко Г. О. Ґрунти західних областей УРСР. Ґрунти буроземно-лісової області Українських Карпат. Львів-Дубляни, 1970. 180 с.
2. Андрущенко Г. О. Ґрунти західних областей УРСР. Ґрунти рівнинних зон. Львів-Дубляни, 1970. 216 с.
3. Андрущенко Г. А. Вопросы генезиса и закономерностей распространения и возрастания плодородия почв в западных областях УССР. дисс. ... доктора сельскохозяйственных наук. Дубляны, 1972. 507 с.
4. Барабаш Г. Біографічно-бібліографічний довідник: Львівський державний аграрний університет в іменах: науково-педагогічний склад у 1946-2006 роках. Львів: Новий світ, 2006. С. 9. 390 с.
5. Борисяк Н. Д. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). СПб., 1890–1907.
6. Гнатів П. С., Снітинський В. В. Ґрунтознавство й агрохімія у Львівському національному аграрному університеті крізь призму століть. *Вісник ЛНАУ: агрономія*. 2019. № 23. С. 177–183.
7. Гнатів П. С. Генетична типологія ґрунтів Східних Карпат у зв'язку з антропогенними процесами. *Вісник ЛНАУ: агрономія*. 2019. № 23. С. 244-248.
8. Мазник Л. Ґрунтово-географічні дослідження професора Г. О. Андрущенка. *Історія української географії*. 2010. Вип. 1. С. 7–12.
9. Методика крупномасштабного дослідження ґрунтів колгоспів і радгоспів Української РСР / Андрущенко Г. О. (у співавт.). Харків: Держсільгоспвидав, 1958. 484 с.
10. Леваковский И. Ф. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп. т.). СПб., 1890–1907.
11. Особиста справа Григорія Овксентійовича Андрущенка. Архів ЛНУП. Початок 03.02.1947 р – закінчення 26.09.1973 р. 81 с.
12. Панас Р. М. Історія виникнення і розвитку дублянської школи ґрунтознавців і агрохіміків. *Вісник Львівського державного аграрного університету: агрономія*. 1996. № 1. С. 19–24.
13. Токарський Ю. М. Бібліографічний словник (1856–1947): Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянках. Львів: ЛДАУ, 2004. 119 с.
14. Учбова карта ґрунтів західних областей УРСР: Карта в масштабі 1:3 000 000 / за ред. Г. О. Андрущенка, Н. Б. Вернандер, Г. С. Гринь, О. П. Канащ, В. Д. Кисіль, С. О. Скорина, В. М. Ребезо. Київ, 1970.
15. Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2-х т. Т. 1: А-К. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 716 с.
16. Lviv National Environmental University. Department of Agrochemistry and Soil Science. URL: <http://lnau.edu.ua/lnau/index.php/uk/f-s/agro/kafagrohim2021.html>. (дата звернення: 20.04.2023).
17. Sroka St. T., Turczynska E. Dzieje oswiaty i postempu rolniczego w malpolsce douzyskania niepodleglosci w roku 1918. *Kwartalnik Historii Nauki I Techniki*. 48/3-4. 139–148 с.

Стаття надійшла 26.04.2023